

СПІВОЧИ ПТАХИ У КАРТИНІ СВІТУ НАРОДІВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ АНТИЧНОСТІ: ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЮ ВІДБОРУ

Грекова Марія Андріївна,

асп.

Київський національний лінгвістичний університет

Розглянуто підходи до класифікації птахів у контексті лінгвокультури народів європейської античності як з позицій сучасної орнітології, так і за їх репрезентацією в античній міфопоетичній та науковій картинах світу. Визначено можливі критерії відбору птахів, яких можна вважати співочими за їх символічним значенням у античній культурі та за вербалізацією їх звукових характеристик у давньогрецькій та латинській мовах. Концепт *СПІВОЧИ ПТАХИ* охарактеризовано як символічний прототипічний, складно структурований, з неоднаковим висвітленням окремих представників орнітофауни.

Ключові слова: антична лінгвокультура; картина світу; концепт *СПІВОЧИ ПТАХИ*; концептосфери *ЗВУК* і *ОРНІТОФАУНА*.

Популярна нині лінгвокультурологія досліджує через посередництво сучасних мов сучасні культури. Сучасна європейська культура містить у собі античну і середньовічну культури як інтертекст, "інтеркультуру". Відповідно, **актуальною і перспективною** галуззю лінгвокультурології та лінгвоконцептології є дослідження саме античної концептосфери. Результати реконструкції концептів античності дозволяють простежити еволюцію концептів сучасності у діяхронії, більш повно і змістовно розглянути їх пасивний, за Ю. С. Степановим, шар [Степанов 1997, 52, 57]. Класична праця Ю. С. Степанова "Константи; Словник російської культури" [Степанов 1997] дає приклад застосування діяхронічного підходу до опису концептів, названих автором "культурними константами" – базових онтологічних категорій.

Дана стаття присвячена розв'язанню однієї з принципових задач, що постають при дослідженні теоретичних засад побудови культурного концепту, денотат якого – це групи природних об'єктів, що мають складну структуру організації: визначенні принципу відбору цих об'єктів, особливо в межах певної підгрупи. Співочі птахи – це одна з підгруп птахів, відповідно концепт *СПІВОЧИ ПТАХИ* можна вважати субконцептом концепту *ПТАХ*. На нашу думку, коректніше навіть реконструювати *СПІВОЧИ ПТАХИ* вважати за концептосферу. Наскільки нам відомо, робота як з визначення критерію відбору об'єктів – денотатів концепту, так і з опису античного культурного концепту *СПІВОЧИ ПТАХИ* ще не здійснювалася. **Метою** нашого дослідження є визначення критерію відбору птахів, яких можна вважати співочими у контексті античної лінгвокультури та з'ясування принципу організації концепту *СПІВОЧИ ПТАХИ*.

Матеріалом дослідження є корпус творів давньогрецьких та римських класиків електронної бібліотеки "Perseus Digital Library", а також словники і довідники [Дворецкий 1958, Дворецкий 1996, Lewis 1891, Liddell 1996, Suda, Смит]. Оскільки інформацію про античних птахів можна добути лише з античних текстів та коментарів до них, то **об'єктом** дослідження є давньогрецькі та латинські лексеми на позначення співочих птахів; а **предметом** – акустичні денотати цих лексем у контексті картини світу античних народів.

Систематичне дослідження птахів, зазначених у античних текстах, було започатковано на початку XIX століття Жоржем Кюв'є, основоположником порівняльної

зоології і палеонтології, який за допомогою латинського перекладу творів Аристотеля, виконаних Жозефом Скалігером, використовуючи дані сучасної йому зоології, зоогеографії та етології, привів у відповідність до номенклатури Карла Ліннея усі можливі для ідентифікації орнітоніми класичних давньогрецької та латинської мов. Наприкінці XIX століття шотландський зоолог, математик і філолог-класик, перекладач природничих творів Аристотеля англійською мовою Томпсон д'Арсі склав повний словник давньогрецьких назв птахів, супроводжуючи кожен статтю не тільки англійським перекладом з наведенням відповідної назви за Ліннеєм, а і культурологічним коментарем, інформацією про міфологічну, символічну, астрономічну репрезентацію відповідного зооніма, його участь у пареміях [Thompson 1895]. У той же час американський філолог-класик Ернст Мартін здійснив опис птахів, згаданих у латинській поезії [Martin 1914]. Джон Ху виправив припущені Мартіном фактичні помилки, виконав власне дослідження птахів римської поезії, зіставивши їх із птахами грецької поезії [Hough 1974]. О. М. Фрейденберг називає птахів класичної античної літератури "одним із образів античного міфологічного мислення" [Фрейденберг 1998, 23, 53]. Вяч. Вс. Іванов і Т. В. Гамкрелідзе розглядали номінації античних птахів із позицій семантики та типології культури у рамках "класифікаційного словника індоєвропейських семантем за семантичними полями із залученням необхідних даних про можливі історичні денотати цих лексем" [Гамкрелідзе 1984, 460, 541–542]. Семантичний, семіотичний, культурологічний та когнітивний – основні підходи новітніх досліджень, присвячених птахам, зокрема античним; при цьому птахи розглядаються як символи і міфологеми [Іванов 1992, Топоров 1992, Ботвинник 1992, Селиванова 1994, Брагинская 2001]; як складові етносемантики [Гури 2009]; як елементи паремій [Карасев 2008]. Птахів римської поезії розглядають як результат рецепції птахів поезії давньогрецької [Смышляева 2005, Каячев 2008]. Англomовні дослідження переважно здійснюються з позицій когнітивістики [Ketterer 2012, Jones 2014] та культурології [Toyenbee 2013]. Орнітоніми сучасних європейських мов досліджуються з точки зору ономастики [Костина 2004] та лінгвоконцептології [Семейн 2006, Казимир 2007, Тхор 2009, Кутьева 2012].

Проблема визначення критерію відбору об'єктів певної групи, класу, концепту є частиною загальнонаукової проблеми визначення основи для класифікації і з'ясування, чи буде це основа об'єктивної диференціації природних явищ, чи людської класоутворюючої діяльності, чи і тим, і іншим [Розова 1986]. Тобто, за термінологією античної філософії, основа класифікації може визначатися чи *φύσει*, чи *θέσει*. Прагнучи об'єднати обидва принципи, оскільки для нас важливі як самі птахи, так і їх сприйняття античними народами, будемо визначати критерій відбору співочих птахів античної культури, виходячи як із даних сучасної науки, так і з ролі птахів у цій культурі. Таким чином, слід урахувати, з одного боку, сучасну та античну класифікацію птахів; з іншого – семантичний зв'язок між поняттями "спів" та "птах" у античності, тобто область перетину концептосфер *ЗВУК* і *ОРНІТОФАУНА* в античній культурі.

Терміносполучення "співочі птахи" належить сучасній орнітології, у якій під ним розуміються птахи підряду співочі горобцеподібні (*Oscines*, або *Passeri*) ряду горобцеподібних (*Passeriformes*). Цей підряд складається з двох надродин: *Corvida*

та Passerida і є найбагатшим за родовидовим складом (близько 50 родин, 500 родів, 1500 видів). На території Середземномор'я зараз налічується 3 родини Corvida і 21 родина Passerida [Фесенко 2007; Avibase]. Сучасний орнітонім Oscines має витоки у практиці античних ауспіцій, проте античний та сучасний терміни "oscines" слід вважати омонімічними, оскільки під ними розумілися різні представники орнітофауни, про що буде ще сказано нижче.

Важливими для античності є три способи класифікації птахів серед інших природних об'єктів. По-перше, неолітична, періоду протоіндоевропейської єдності, дихотомічна класифікація, описана Вяч. Вс. Івановим і Т. В. Гамкрелідзе. За цією класифікацією птахи є живими, наділеними душею істотами, що можуть бути як дикими, так і домашніми; дикі птахи – це істоти верхнього світу (у прив'язці до світового дерева); домашні – істоти з двома ногами (на відміну від худоби) [Гамкрелідзе 1984, 476]. По-друге, класифікація з сакрально- /профанної точки зору – градація птахів за їх здатністю до передачі волі богів, про яку можна було дізнатися з ауспіцій. Важливі для ауспіцій птахи поділялися на *oscines* (віщували голосом) і *alites* (віщували польотом). До групи *alites* належали орел і гриф (хижі птахи), а до групи *oscines* – крук, ворона, сова та курка (воронові, совині, курячі), про що сказано у творах римських авторів: Цицерона, Плінія, Плавта, Вергілія, Горация (найбільше – *Cic. De div.* I 39, II 26, 34; *Plin. H.N.* X 7, 18) [Suda; Смит]. Медіаторами, посередниками між богами та людьми могли бути і інші, крім названих вище, птахи; причому важливість знамення, що давалося за допомогою птаха, прямо пропорційно залежала від розміру цього птаха: чим птах більший, тим знамення важливіше. По-третє – наукова класифікація Аристотеля, наведена в "Історії тварин" [Aristoteles 1831; Аристотель 1996], яку Є. В. Орлов визначив як "складну систему класифікацій" [Орлов 2006, 36]. За Аристотелем, птахи – це тварини з кров'ю, що мають губчасті легені, з двома ногами; що відкладають досконалі яйця; що можуть бути як суходільними, так і амфібіями (суходільними і водяними), при цьому вони літають, дихають повітрям і харчуються, відповідно, на суходолі чи у воді (*Hist. An.* I 1–5). Птахи, як і інші тварини, поділяються на стадних (голуби, журавлі, лебеді) і таких, що тримаються поодинокі (хижі). Причому журавлі – не тільки стадні, а й суспільні (*πολιτικά*) птахи (такі, що роблять спільну справу); до того ж, вони мають вождів (*Hist. An.* I 11–12).

В основі сучасної наукової класифікації птахів – будова їх внутрішніх органів. Частково такий підхід до класифікації є і у Аристотеля. Всі перелічені вище класифікаційні системи враховують також особливості середовища проживання та поведінки птахів. Показово, що для Аристотеля вже не було принциповим розділення птахів за критерієм їх одомашнення, у той час як для первісної культури саме цей критерій був основним.

Для усвідомлення цілісної структури значень птахів у античній культурі потрібно враховувати всі їх міфосимволічні ролі, або, іншими словами, їх роль складників орнітоморфного коду культури; та їх утилітарну роль у господарстві й побуті людей. Пташині символи утворюють ієрархічно організовану структуру, що складається із первинних символів архаїчної культури, або культурних кодів, та вторинних символів, репрезентованих у мистецтві. Птахи як первинні символи – це сим-

воли космічних і стихійних явищ, світил, вогню, неба, повітря і води; а також символи людських психоемоційних станів. Таким чином, вони кодують як зовнішній відносно людини світ, так і її внутрішній світ. У міфології птахи є орнітоморфною іпостассю богів, їх супутниками й символами та учасниками процесів метаморфоз. Роль птахів як символів солярних циклів відображена у народних віруваннях та обрядах. Роль птахів як медіаторів відображена у практиці ауспцій. Роль птахів у господарстві – це постачання продуктів харчування. В елліністичний та римський періоди античності птахи також виконували роль домашніх улюбленців. Птахи є поетичними символами античної лірики та символами художнього, музичного і хореографічного мистецтва; причому вони є невід'ємними елементами не тільки високого мистецтва, але і низького, елементами сміхової культури. Прив'язка птахів до високого чи низького стилю визначається їх розмірами та особливостями поведінки: чим менший розмір і більш метушлива поведінка, тим менш поважною є пташка. Птахи беруть участь у створенні сексуальної символіки. Нарешті, слід відзначити роль птахів у процесах номінації: наявні "пташині" топоніми, гідроніми, антропоніми; також від назв птахів утворюються демінутиви – пестливі прізвиська дівчат.

Інформацію про навколишній світ людина отримує перш за все за допомогою органів зору та слуху, відповідно, акустичні характеристики світу для людини лише невеликою мірою менш важливі, ніж оптичні (слух у людини розвинутий менше за зір). Птахів можна і побачити, і почути, отже, вони можуть бути символами явищ, які сприймаються і зорово, і на слух. Про значення звучання, звуку, голосу для архаїчної та античної культур йдеться практично в усій літературі, присвяченій цим культурам. Так, О. М. Фрейденберг визначила значення звуку, особливо у поєднанні із ритмом, у архаїці [Фрейденберг 1998, 71–78]; М. М. Маковський описав семаціологічні універсали за участю звуку для індоевропейських мов [Маковский 1996]. Звук, звучання асоціюються із музикою; звідси символом звуку у мистецтві, починаючи від античності, часто виступає музичний інструмент [Холл 1996, 457, 462]. Музика посідала одне з найпочесніших місць в античній культурі [Лосев 1960; Лосев 1993; Герцман 1986; Герцман 2002]. Теорію музики розробляли майже всі грецькі та римські філософи, починаючи від Піфагора до Боеція. Про музичні стилі (ἁρμονίαι) та роль музики у вихованні громадян писав Платон у "Державі" (*Republ.* III 394–400) й у "Законах" (*Legg.* 665a). Вчення про звук лежало в основі античних вчень про мову [Тронский 1996; Гринцер 1991; Гринцер 2001]. На важливість звуку для античності вказує велика кількість ономапоетичних лексем та лексем на позначення різноманітних звуків і способів їх видавання у словниках давньогрецької та латинської мов. Звуки в античності класифікувалися за ступенем: гучності, членороздільності, мелодійності, інтенсивності їх видавання. Найважливішою в цій класифікації була дихотомія: артикульовані / не артикульовані звуки. Артикульовані – це людське мовлення; не артикульовані – крики тварин і птахів, звучання музичних інструментів. Аристотелева класифікація звуків за джерелом виникнення узгоджується із традиційною для античності. За Аристотелем, звуки поділяються на такі, що їх видають: неживі природні об'єкти (звук); певні тварини і птахи (голос); люди (мовлення). Звуки птахів можна поділити на нечленороздільне

базікання, окремі нечленороздільні крики і спів. Малі птахи більш багатозвучні та більш балакучі, ніж великі (*Hist. An.* IV 9, 107).

Серед усіх птахів лише 18 (сова, пугач, крук, ворона, зозуля, одуд, голуб, припуть, куріпка, півень, курка, гуска, лебідь, горобець, дрізд, синиця, ластівка, соловей) мають спеціальні лексеми на позначення звуків, що вони видають, причому давньогрецьких таких лексем 32, а латинських – 21. Крім того, є ще по 4 лексеми давньогрецьких і латинських на позначення звуків, які видають дрібні пташки. Абсолютна більшість лексем, що позначають чи характеризують спів птахів, належить звукам солов'я та лебедя. Для солов'я таких лексем – 23 давньогрецьких (3 спеціальні) та 11 латинських (2 спеціальні); для лебедя – по 5 давньогрецьких та латинських (з них 1 – спеціальна). На позначення співу солов'я, єдиної з усіх пташки, використовуються лексеми зі значенням власне "пісня": *μέλος* та *cantus*. Самі орнітоніми "*ἄηδων*" та "*lusciniā*" походять від дієслів зі значенням "співати" (*ᾄδω* та *cano*). Спів солов'я асоціювався із журливим звучанням авлосу (флейти). Журливість звучання пов'язана з античним сприйняттям музики, багатой на лади, але бідної на мелодії та інтонації. Мелодія з переливами, не монотонна, була властива лише френам (плачам). Для позначення лебедя вживання лексем зі значенням "спів" виявляється okazionalnym: *ales canorus* ("співочий птах") – називає його Гораций (*Hor.*, *Carmin.* 2, 20). Сталим епітетом лебедя є "солодкоголосий" (*γλυκύφθογγος*, *dulcisonus*). Мелодія в античності за звичай не існувала без слів, пісня – без танцювальних рухів. Дієслово *μέλω* позначало єдність музики, співу і танцю. Показовим є вживання цього дієслова Анакреонтом щодо лебедя: *μέλει πτεροῖς* (виконує крилами ритмічні рухи на супровід пісні) (*Anacr.* 58, 9). Таким чином, малий соловей, якого погано видно на дереві – це пісня авлосу, а великий лебідь – співець-виконавець.

Плутарх у трактаті "Про винахідливість тварин" ("*De sollertia animalium*") прямо вказує на лебедя та солов'я як на найвищою мірою співочих птахів: за твердженням Демокріта, люди навчилися співу, наслідуючи саме цим птахам (*Plut. Solert. Anim.*, 20).

Лебідь, дуже гарний білосніжний водяний птах, символ сонця та вранішньої зорі, священний птах Афродіти та Аполлона-Музагета, був у античності сталим художнім символом прекрасного співу. Журливість солов'їного співу мала аргументацію у міфі про метаморфозу з солов'я Прокни – цариці, що оплакувала свого загинлого сина (обидві античні лексеми на позначення солов'я – *ῥοδία* та *lusciniā* – жіночого роду).

Гучні журливі звуки видають зграї перелітних птахів, зокрема журавлів та гусей. У Гомера троянці, що ідуть у бій, уподібнюються журавлям, які голосно курличуть, на противагу мовчазним ахейцям (*Hom.* II, 2, 460).

Враховуючи вищесказане, під співочими птахами античної культури можна розуміти: 1) птахів надродин *Corvidae* та *Passeridae*, за сучасною класифікацією; 2) птахів групи *oscines*, за практикою ауспцій; 3) птахів, що були символами музики, співу (солов'я та лебедя); 4) дрібних птахів як таких, що здатні постійно видавати різноманітні звуки, за Аристотелем; 5) зграї перелітних птахів як таких, що здатні видавати дуже гучні звуки, за Гомером; 6) птахів, представлених у давньогрецькій та латинській мовних картинах світу спеціальними лексемами на позначення звуків, що вони видають (18 птахів); 7) птахів, чий звуковий характеристики у сприйнят-

ті античних народів відповідають саме співу (соловей та лебідь); 8) птахів з усіх перелічених вище груп.

Як бачимо, зоною перетину різних підходів до виокремлення групи співочих птахів є соловей та лебідь, які є типовими представниками саме таких птахів за їх репрезентацією у мовній та символній картинах світу народів європейської античності. На нашу думку, група співочих птахів може містити у собі птахів, об'єднаних водночас за усіма запропонованими вище підходами до класифікації; основою цієї групи будуть соловей та лебідь.

Слідом за Елеонорою Рош [Rosch 1978], культурні концепти концептосфери *ОРНИТОФАУНА* дослідники вважають "прототиповими" [Казимир 2007, Тхор 2009]. Концепти, які можна побудувати за принципом прототипу, називають також "клас-терними" [Онищук 2013, Хусаєнова 2008]. Прототипами птахів античної лінгвокультури ми вважаємо таких, орнітонім яких має також значення "птах взагалі". За таким підходом, прототиповими представниками птахів для античності слід уважати орла, горобця та курку. Два з цих трьох представників (горобець і курка) належать групі співочих птахів. Приєднуючись до думки щодо прототиповості концептів, денотатами яких є птахи, визначимо концепт *СПІВОЧІ ПТАХИ* як символний прототиповий складно структурований, з неоднаковим висвітленням окремих представників орнітофауни. У **перспективі** – реконструкція концепту *СПІВОЧІ ПТАХИ* у лінгвокультурі народів європейської античності та реконструкція надконцепту *ПТАХ* у цій культурі.

Грекова М. А., асп.

Киевский национальный лингвистический университет

***ПЕВЧИЕ ПТИЦЫ* в картине мира народов европейской античности: к проблеме определения критерия отбора**

Рассмотрены подходы к классификации птиц в контексте лингвокультуры народов европейской античности как с позиций современной орнитологии, так и в соответствии с их репрезентацией в античной мифопоэтической и научной картинах мира. Определены возможные критерии отбора птиц, которых можно считать певчими, исходя из их символических значений в античной культуре и из вербализации их звуковых характеристик в древнегреческом и латинском языках. Концепт *ПЕВЧИЕ ПТИЦЫ* обозначен как символный прототипический сложно структурированный, с неодинаковым высвечиванием отдельных представителей орнитофауны.

Ключевые слова: античная лингвокультура, картина мира, концепт *ПЕВЧИЕ ПТИЦЫ*, концептосферы *ЗВУК* и *ОРНИТОФАУНА*.

Grekova M. A., Postgraduate Student

Kyiv National Linguistic University

***SONGBIRDS* in the Worldview of Ancient European People: on the Problem of Definition of the Selection Criterion**

In the article the approaches to birds' classification in the linguocultural context of ancient European people from the point of view of modern ornithology and according to their representation in the ancient mythopoetic and scientific worldview are being discussed. Possible criteria of birds selection which may be treated as songbirds according to their symbolic meanings in ancient culture and to their acoustic characteristics in ancient Greek and Latin languages are being defined. The concept of *SONGBIRD* is marked as symbolic, prototypic, with complex structure and unequal emphasis on certain representatives of birds.

Key words: ancient linguoculture, worldview, *SONGBIRD* concept, spheres of concepts *SOUND* and *BIRDS*.

Література:

1. *Аристотель*. История животных [Электронный ресурс] / Аристотель ; [пер. с древнегреч. В. П. Карпова ; под ред. и с примеч. Б. А. Старостина]. – М. : Изд-во Российского госуд. гуманитарного университета, 1996. – 528 с. – Режим доступа: <http://www.symposium.ru>.
2. *Ботвинник, М. Н.* Кикн / М. Н. Ботвинник // Мифы народов мира : Энциклопедия в 2-х томах / [гл. ред. Токарев С. А.]. – М. : Советская энциклопедия, 1992. – Т. 1. – С. 649.
3. *Брагинская, Н. В.* Воробыи и херувимы: Sapho, Fr.1 / Н. В. Брагинская // Homo Balcanicus : Поведенческие сценарии и культурные роли ; Античность ; Средневековье ; Новое время. – Балканские чтения – 6: Материалы по итогам симпозиума (март 2001) / РАН, Ин-т славяноведения и балканистики. – М., 2001. – С. 17–21.
4. *Гамкрелидзе, Т. В.* Индоевропейский язык и индоевропейцы : Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры. – Ч. II : Семантический словарь общиндоевропейского языка и реконструкция индоевропейской протокультуры / Т. В. Гамкрелидзе, Вяч. Вс. Иванов. – Тбилиси : Изд-во Тбилисского университета, 1984. – С. 438–1329.
5. *Герцман, Е. В.* Античное музыкальное мышление : монография / Евгений Владимирович Герцман. – Л. : Музыка, 1986. – 224 с.
6. *Герцман, Е. В.* Античность : Иллюстрированная энциклопедия / Е. В. Герцман, Е. Е. Герцман. – М.: Изд-во АСТ ; СПб. : Северо-Запад Пресс, 2002. – 500 с.
7. *Гринцер, Н. П.* Компаративистика и антиковедение / Н. П. Гринцер // Вопросы литературы. – 2011. – № 4. – С. 252–274.
8. *Гринцер, Н. П.* "Протопозтика" – становление античного научного мышления / Н. П. Гринцер // Балканские древности.–Балканские чтения – 1 : Материалы по итогам симпозиума (март 1990) / РАН, Ин-т славяноведения и балканистики. – М., 1991. – С. 37–53.
9. *Гури, А. В.* Птицы / А. В. Гури // Славянские древности: Этнолингвистический словарь в 5-ти томах / [ред. Толстой Н. И.]. – М. : Международные отношения, 2009. – Т. 4. – С. 345–347.
10. *Дворецкий, И. Х.* Латинско-русский словарь / Иосиф Хананович Дворецкий. – М. : Русский язык, 1996. – 1096 с.
11. *Дворецкий, И. Х.* Древнегреческо–русский словарь / Иосиф Хананович Дворецкий. – М. : Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1958. – 1905 с.
12. *Иванов, В. В.* Птицы / Вяч. Вс. Иванов, В. Н. Топоров // Мифы народов мира : Энциклопедия в 2-х томах / [гл. ред. Токарев С. А.]. – М. : Советская энциклопедия, 1992. – Т. 2. – С. 346–349.
13. *Казимир, І. І.* Концепт ПТАХ у мовній картині світу українського народу : автореф. дис. канд. філол. наук : спец. 11.02.02 "Українська мова" / І. І. Казимир. – Харків, 2007. – 25 с.
14. *Карасев, А. Б.* Мир фауны в пословицах и поговорках (на материале индоевропейских языков) / А. Б. Карасев // Индоевропейское языкознание и классическая филология–XII (Чтения памяти И. М. Тронского) : Материалы международной научн. конференции (23–25 июня 2008) ; [отв. ред. Н. Н. Казанский]. – СПб. : Нестор-История, 2008. – С. 196–205.
15. *Каячев, Б. А.* Praecipitea columbae (Вергилий, "Энеида", 2, 516) / Б. А. Каячев // Индоевропейское языкознание и классическая филология–XII (Чтения памяти И. М. Тронского) : Материалы международной научн. конференции (23–25 июня 2008); [отв. ред. Н. Н. Казанский]. – СПб. : Нестор-История, 2008. – С. 237–239.
16. *Костина, Н. Ю.* Названия птиц как специфическая группа слов : на материале русского и английского языков: автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Н. Ю. Костина. – Пенза, 2004. – 30 с.
17. *Кутьева, М. В.* Птицы-вестники: семиотика русской культуры – испанским студентам / М. В. Кутьева // Cuadernos de Rusística Española, 2012. – №8. –Р. 303–317.
18. *Лосев, А. Ф.* Античная музыкальная эстетика / А. Ф. Лосев // Античная музыкальная эстетика : сб. ст.; [ред. А. Ф. Лосева]. – М. : Гос. музыкальное издательство, 1960. – С. 1–42.
19. *Лосев, А. Ф.* Очерки античного символизма и мифологии / Алексей Федорович Лосев. – М. : Мысль, 1993. – 959 с.
20. *Маковский, М. М.* Звук / Михаил Михайлович Маковский // Сравнительный словарь мифологической символики в индоевропейских языках : образ мира и миры образов. – М. : Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1996. – С. 160–171.

21. Мельников, А. С. О "речи" животных в человеческом языке / А. С. Мельников // Индоевропейское языкознание и классическая филология–Х (Чтения памяти И. М. Тронского) : Матер. Междунар. научн. конф. (19–21 июня 2006); [отв. ред. Н. Н. Казанский]. – СПб. : Наука, 2006. – С. 188–191.
22. Онищук, И. Ю. Кластерный концепт ВАМПИР в англоязычной картине мира / И. Ю. Онищук // Лингвоконцептология : перспективные направления : монография; [авт. кол. : А. Э. Левицкий, С. И. Потапенко, О. П. Воробьева и др. ; ред. А. Э. Левицкого, С. И. Потапенко, И. В. Недайновой]. – Луганск : Изд-во ГУ "ЛНУ имени Тараса Шевченко", 2013. – С. 431–444.
23. Орлов, Е. В. Элементы систематизации в "Истории животных" Аристотеля / Е. В. Орлов // Философия науки, 2006. – № 3 (30) – С. 3–38.
24. Платон. Государство / Платон // Собрание сочинений в 4-х т. ; [пер. с древнегреч. ; общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи ; вступит. ст. А. Ф. Лосева ; примеч. А. Ф. Лосева, А. А. Тахо-Годи]. – М. : Мысль, 1994. – Т. 3. – Ч. 1 – С. 30–73.
25. Розова, С. С. Классификационная проблема в современной науке : монография / Сталя Сергеевна Розова. – Новосибирск : Наука, Сибирское отделение, 1986. – 227 с.
26. Селиванова, Л. Л. Лебедь в культе Аполлона / Л. Л. Селиванова // Античность и средневековье Европы : Межвузовский сб. науч. тр. – Пермь : Изд-во Пермского университета, 1994. – С. 38–46.
27. Семейн, Л. Ю. Орнитологическая символика в англо-шотландской балладе : когнитивный аспект [Электронный ресурс] / Л. Ю. Семейн // Электронный научный журнал "Вестник Омского государственного педагогического университета", 2006. – Вып. 6. – Режим доступа: www.omsk.edu.
28. Смит, У. Словарь греческих и римских древностей / Уильям Смит [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ancientrome.ru/smith>.
29. Смышляева, В. П. Номинация и образ поэтической птицы / В. П. Смышляева // Индоевропейское языкознание и классическая филология–IX (Чтения памяти И. М. Тронского) : Матер. Междунар. научн. конф. (20–22 июня 2005) ; [отв. ред. Н. Н. Казанский]. – СПб. : Наука, 2005. – С. 201–203.
30. Степанов, Ю. С. Константы ; Словарь русской культуры ; Опыт исследования / Юрий Сергеевич Степанов. – М. : Школа "Языки русской культуры", 1997. – 824 с.
31. Топоров, В. Н. Ласточка / В. Н. Топоров // Мифы народов мира : Энциклопедия в 2-х томах / [гл. ред. Токарев С. А.]. – М. : Советская энциклопедия, 1992. – Т. 2. – С. 39.
32. Топоров, В. Н. Лебедь / В. Н. Топоров // Мифы народов мира : Энциклопедия в 2-х томах / [гл. ред. Токарев С. А.]. – М. : Советская энциклопедия, 1992. – Т. 2. – С. 40–41.
33. Топоров, В. Н. Петух / В. Н. Топоров // Мифы народов мира : Энциклопедия в 2-х томах / [гл. ред. Токарев С. А.]. – М. : Советская энциклопедия, 1992. – Т. 2. – С. 309–310.
34. Тронский, И. М. Проблемы языка в античной науке / И. М. Тронский // Античные теории языка и стиля: Антология текстов ; [пер. с древнегреч. И. Тронского, П. Ернштедта, А. Доватура, Я. Боровского ; общ. ред. О. М. Фрейденберг]. – СПб. : АЛЕТЕЙЯ, 1996. – С. 8–38.
35. Тхор, Н. М. Теоретические предпосылки концепта "птица" как фрагмента англоязычной картины мира / Н. М. Тхор, И. С. Попик // Наук. Вісник Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – Вип. 5. – С. 354–357.
36. Фесенко, Г. В. Анотований список українських наукових назв птахів фауни України (з характеристикою статусу видів) / Г. В. Фесенко, А. А. Бокотей . – К. – Львів : Ромус-Поліграф, 2007. – 112 с.
37. Фрейденберг, О. М. Миф и литература древности // Ольга Михайловна Фрейденберг. – М. : Издательская фирма "Восточная литература" РАН, 1998. – 800 с.
38. Холл, Дж. Словарь сюжетов и символов в искусстве / Джеймс Холл ; [пер. с англ. А. Е. Майкапара]. – М. : КРОНПРЕСС, 1996. – 656 с.
39. Хусаенова, А. З. Понятие кластерного концепта и методика его изучения / А. З. Хусаенова // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена, 2008. – № 67. – С. 300–303.
40. Aristoteles. Περί τὰ ζῷα ἱστορίων / Aristoteles // Aristoteles: Graece : Opera in V vol. – Berolini : Apud Georgium Reimerum, 1831. – Vol. I. – P. 486–715.
41. Arnott, G. W. Birds in Ancient World from A–Z / Geoffrey W. Arnott. – L. ; N.Y. : Routledge, 2012. – 304 p.
42. Avibase [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.avibase.bsc-eoc.org>.

43. *Hough, J. N.* Bird Imagery in Roman Poetry [Електронний ресурс] / John N. Hough // The Classical Journal, 1974. – Vol. 70. – №1. – P. 1–13. – Режим доступу : <http://www.jstor.org/stable/3296348>
44. *Jones, F.* The Caged Bird in Roman Life and Poetry; Metaphor, Cognition, and Value [Електронний ресурс] / Frederick Jones // Syllecta Classica. – Iowa City : The University of Iowa Press, 2014. – Vol. 25. – P. 1–18. – Режим доступу : <http://www.research-archive.liv.uk/13749/1/caged.bird.pdf>
45. *Ketterer R. C.* The Swan's Flight: Old Words and New Music [Електронний ресурс] / Robert C. Ketterer // Syllecta Classica. – Iowa City : The University of Iowa Press, 2012. – Vol. 23. – P. 1–12. – Режим доступу : http://www.muse.jhu.edu/journals/syllecta_classica
46. *Lewis, Ch.* A New Latin Dictionary / Charlton T. Lewis, Charles Short. – N. Y. : Harper and Brothers Publishers, Oxford : At the Clarendon Press, 1891. – 2033 p.
47. *Liddell, H. G.* Greek-English Lexicon / H.G. Liddell, R. Scott. – Oxford : Clarendonpress, 1996. – 2042 p.
48. *Martin, E. W.* The Birds of the Latin Poets / Ernest W. Martin. – Stanford : Stanford Univ. Publications, 1914. – Univ. Series 13. – 260 p.
49. *Perseus Digital Library* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.perseus.tufts.edu>.
50. *Rosch, E.* Principles of Categorization / Eleonora Rosch // Cognition and Categorization ; [ed. by E. Rosch, B. Lloyd]. – Hillsdale, New Jersey : Lawrence Erlbaum, 1978. – P. 24–47.
51. *Suda online*: Dictionary of Antiquity [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stoa.org/sol>.
52. *Thompson, W. D'Arcy.* A Glossary of Greek Birds / D'Arcy Wentworth Thompson. – Oxford : Clarendon Press, 1895. – 240 p.
53. *Toyenbee, J. M. C.* Animals in Roman Life and Art / Joceyln M. C. Toyenbee. – L. : Pen and Sword, 2013. – 440 p. – (Aspects of Greek and Roman Life). – (Reprint Edition).

Стаття надійшла до редакції 30.04.14